

O'QUVCHILARNING O'QISHGA QIZIQISH MASALASINI ZAMONAVIY TADQIQOTLARDAGI TAHLILI

Annotatsiya. Ushbu maqola maktab yoshidagi o'quvchilarning o'qishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish yo'llarini zamonaviy tadqiqotlar asosida tahlil qiladi. Ta'limda innovatsion usullar va dasturlar orqali o'quvchilarni jalb qilishning samarali strategiyalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, o'qituvchilar va ota-onalar uchun tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: o'qish qiziqish, maktab yoshi, zamonaviy tadqiqotlar, ta'lim usullari, innovatsiya, jalb qilish strategiyalari, o'qituvchi.

ANALYSIS OF STUDENTS' INTEREST IN READING IN MODERN RESEARCH

Annotation. This article analyzes modern research on enhancing school-age students' interest in reading. It explores effective strategies for engaging students through innovative educational methods and programs. Additionally, it provides recommendations for teachers and parents.

Key words: reading, interest, school-age, modern research, educational methods, innovation, engagement strategies, teacher.

АНАЛИЗ ИНТЕРЕСА СТУДЕНТОВ К ЧТЕНИЮ В СОВРЕМЕННЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Аннотация. В этой статье анализируются современные исследования по повышению интереса учащихся школьного возраста к чтению. Рассматриваются эффективные стратегии привлечения учащихся к чтению с помощью инновационных образовательных методов и программ. Кроме того, даются рекомендации для учителей и родителей.

Ключевые слова: чтение, интерес, школьный возраст, современные исследования, образовательные методы, инновации, стратегии вовлечения, учитель.

O'qishga bo'lgan qiziqishni ilmiy tadqiqotlar sifatida o'rganish rus olimlari ishlarida kuzatiladi. Uning dolzarbligi nutqning inson hayotidagi mutlaqo muttasil o'sib borayotgan roli bilan bog'liq bo'lib, u universal aloqa vositasi, intellektual qudratli kanal bo'lib xizmat qiladi, keng ma'noda, shaxsning ma'naviy shakllanishi, har bir insonning ijtimoiy faolligi uchun zarur shartdir.

O'qishga qiziqishning shakllanishi bo'yicha K.D.Ushinskiy, V.P. Vaxterov, P.O. Afanasyev, S.P. Redozubov, N.P. Kononykin, Nasherbakova, N.N. Schepetova, M.M., Rubinshteyn, N.D.Moldavskaya, L. S. Slavina, V. E. Sirkin, O. I. Nikiforov, M. I. Omorokova, L. F. Klimanova, V. G. Goretskiy va boshqalar kabilaro'ztadqiqotlarinioliborganlar. Ayniqsa, N. Svetlovskaya va O.V Jezjelilar mazkur masalaga alohida yondashganlar.

L.S. Diagileva, R. Axdanova, I.A.Sviridovalarning ta'kidlashicha, maktabga birinchi bor kelgan bolaning tabiiy kognitiv qiziqishi ko'p hollarda asta-sekin pasayib boradi va maktab o'quvchilari doimiy ravishda o'rganishni xohlamaydilar. Ularning olib borgan tadqiqotlarida ta'limga ijobiy munosabat darajasi birinchi sinf o'quvchilarining 91% dan uchinchi sinf o'quvchilarida 71% gacha pasayganligini ko'rishimiz mumkin.

O'qishga qiziqishlarining ko'plab ta'riflari mavjud bo'lib, ular ba'zida faqat qiziqish shakli sifatida ko'rib chiqiladi. Ammo ko'pchilik tadqiqotchilar jumladan, N A. Bodrova, G.G. Granik, L.A.Kontsevaya, N. Kudina, Z.N. Novlyanskaya, N.G. Morozova, L.A.Nikolaeva, M.I.

Omorokova, A.I. Rapoport, I.Z. Postolovskiy, T.V. Rubtsova, B.P. Umnovlarning ta'kidlashicha, o'qish qiziqishlari ham kognitiv, ham estetik sifatida baholanishi mumkin.

So'nggi uch o'n yillikda yosh o'quvchilarning o'qish qiziqishlarini shakllantirish va rivojlantirish muammosi ko'plab tadqiqotlarda ishlab chiqilganiga qaramay, zamonaviy umumta'lim maktabida o'qituvchilarning ishi tahlili shuni ko'rsatadiki, o'quvchilarning ushbu qiziqishlarini rivojlantirish bo'yicha amaliy harakatlar darajasi etarlicha yuqori emas. Maktabdagi kuzatuvlar va amaliyot shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilar o'quvchilarning o'quv materiallarini o'rganish darajasiga ko'proq qiziqish bildirmoqdalar, ammo ularning bilim va bilim ehtiyojlariga qiziqishlarini rivojlantirish uchun chuqur o'ylangan ishlargakamroke'tiblrqaratadilar. Uzoq muddatli kuzatuvlar, darslarni tahlil qilish, o'qituvchilar bilan suhbatlarni rivojlantirish uchun ko'rsatadiki, o'qishni o'qitish amaliyotida muhim kamchiliklar mavjud.

O'qishga qiziqishning shakllanishi va rivojlanishida yosh o'quvchilarni o'qish faoliyatini takomillashtirishga undovchi motivlar muhim rol o'ynaydi. Ushbu motivlarni o'rganish shuni ko'rsatdiki, o'qish qiziqishlari markaziy ahamiyatga ega. Ular o'quvchi faoliyatining boshqa sabablari bilan chambarchas bog'liq, masalan ob'ektlarning tarkibiy tomoni, shunday o'qish uchun hayotiy ehtiyoj, sizning shaxsingizni shakllantirish uchun o'quvchi faoliyatining ahamiyatini anglash va boshqalar. Qiziqishni rivojlantirishda quyidagi bosqichlarni kuzatish mumkin: tayyorgarlik, o'qish qobiliyatini shakllantirish bosqichi (o'qish sur'ati va aniqligi bilan bog'liq qiziqish), o'qish jarayoniga asoslangan va ongli yaxlit yondashuvni tayyorlash bosqichi (faol - faol qiziqish: tinglovchilarga fikrni etkazish qobiliyati), bosqich. "o'ziga" o'qish (ijodiy o'quvchi nuqtai nazaridan o'qishga qiziqish) va yakunlash bosqichi (o'qishga ijodiy qiziqish). Ushbu bosqichlar bir-biri bilan chambarchas bog'liq. O'qishning inson hayotidagi o'rni va ahamiyatini tushunish, o'z so'zini so'z bilan ifoda etish, malakali o'quvchi bo'lish kabi omillarga ular ajralib turadi. Ushbu bosqichlarning davomiyligi va har bir bosqich uchun ushbu omillarning jiddiyligi farq qiladi. O'qish qiziqishlari bosqichlari va yosh o'quvchilarning umumiy rivojlanish darajasi o'rtasida genetik bog'liqlik mavjud bo'lganligi sababli, bu qiziqishni shakllantirish xususiyatlariga va muayyan shaxsning rivojlanish darajasiga bog'liq.

Mazkur metodika 6 – 8 yoshdagi bolalarning o'quv motivatsiyasi, maktabga bo'lgan munosabati, o'qish bilan bog'liq vaziyatga nisbatan emotsional reaksiyasini aniqlashga qaratilgan. (metodika N.G.Luskanova tomonidan taklif etilgan).

Anketa savollari.

1. Senga maktab yoqadimi yoki unchalik yoqmaydimi?
 - Unchalik yoqmaydi.
 - Yoqadi.
 - hec ham yoqmaydi.
2. Ertalab uyg'onib, doim xursandchilik bilan maktabga kelasanmi yoki ko'pincha uyda qolishni istaysanmi?
 - ko'pincha uyda qolishni istayman.
 - ba'zida borishni, ba'zida qolishni istayman.
 - Xursandchilik bilan maktabga boraman.
3. Agar o'qituvchi ertaga xohlaganlar kelib, xohlaganlar kelmasligi mumkin desa, sen maktabga borarmiding?
 - Bilmadim.
 - uyda qolardim.
 - Maktabgaborardim.
4. Biror bir dars bo'lmasligi senga yoqadimi?
 - Yoqmaydi.
 - ba'zida yoqadi, ba'zida yoqmaydi.
 - Yoqadi.
5. Uy vazifalaring yo'q bo'lishini xohlarmiding?
 - Xohlardim.
 - Xohlamasdim.
 - Bilmadim.
6. Maktabda faqat tanaffus bo'lishini xohlarmiding?

- Bilmadim.
- Xohlamasdim.
- Xohlardim.
- 7. Sen ota – onangga maktab hakida ko‘p gapirib berasanmi?
 - ko‘p gapirib beraman.
 - Kam gapirib beraman.
 - Umuman gapirib bermayman.
- 8. O‘qituvching.o‘rniga boshqa mehribonroq o‘qituvchi kelishini xohlarmiding?
 - Bilmadim.
 - Xohlardim.
 - Xohlamasdim.
- 9. Sinfda o‘rtoqlaring ko‘pmi?
 - Kam.
 - ko‘p.
 - umuman yo‘q.
- 10. Senga sinfdoshlaring yoqadimi?
 - Yoqadi.
 - Unchalik yoqmaydi.
 - yoqmaydi.

Eslatma: mazkur anketa individual tashxis davomida ham, guruhiy tashxis maqsadida ham qo‘llanilishi mumkin.

Natijalarni qayta ishlash uchun quyidagi kalitdan foydalaniladi.

Savollar	1-javob uchun ball	2-javob uchun ball	3-javob uchun ball
1	1	3	0
2	0	1	3
3	1	0	3
4	3	1	0
5	0	3	1
6	1	3	0
7	3	1	0
8	1	0	3
9	1	3	0
10	3	1	0

Natijalarni baholash:

1. 25 – 30 ball. O‘quv motivatsiyasi yuqori. Bunday bolalar o‘zining bilish motivi kuchli ekanligi, barcha topshiriqlarni yaxshi bajarishga intilish bilan ajralib turadi.

2. 20 – 24 ball. O‘quv motivatsiyasi o‘rtacha. Bunday o‘quvchilar guruhi o‘quv faoliyatini ancha muvaffaqiyatli amalga oshirilgan bolalardan tashkil topadi.

3. 15 – 19 ball. Maktabga munosabat ijobiy, ammo bolani ko‘proq o‘qish bilan bog‘liq bo‘lmagan tomonlar qiziqtiradi. Bunday o‘quvchilar maktabda o‘zlarini yaxshi his etadilar, biroq maktabga asosan o‘rtoqlar, o‘qituvchilar bilan suhbatlashishi, chiroyli o‘quv qurollariga ega bo‘lish uchun boradilar.

4. 10 – 14 ball. O‘quv motivatsiyasi past. Bunday bolalar maktabga borishni xohlamaydilar, darslarda bekorchi narsalarda bilan shug‘ullanib, o‘ynab o‘tiradilar.

5. 10 balldan past. Maktabga nisbatan salbiy munosabat, dezadaptatsiya moslashmaganlik mavjud. Bunday o‘quvchilar o‘quv faoliyatini bajarishga qiynaladilar, tengdoshlar va o‘qituvchilar bilan bo‘lgan munosabatda muammolarga duch keladilar, ularda ayrim hollarda nerv – psixik salomatlikning suzilishi kuzatiladi.

Eslatma: Anketani ikki usulda qo‘llash mumkin.

1 – usul. Savollar eksperimentator tomonidan o‘qib eshittiriladi va javob variantlari taqdim etiladi, bolalar o‘zi tanlangan javobni yozib qo‘yadi.

2 – usul. Savollar har bir bolaga alohida – alohida yozma ko‘rinishda tarqatiladi, bolalar tegishli javoblarni belgilaydilar.

Metodika haqida qo‘shimcha ma’lumot: so‘rovnomadagi savollar 200 nafar 6 – 8

yoshdagi o'quvchi bilan o'tkazilgan so'rov asosida bolalarning maktabga, o'qish jarayonida bo'lgan munosabatini to'liqroq aks ettiruvchi savollar sifatida ajratib olingan [28, st 60]. Metodikalarning natijalari quydagicha.

Kichik maktab yoshidagi bolalarning tafakkuri hali ham amaliy, konkret tafakkur bo'ladi, lekin ta'lim jarayonida bolalarning bunday konkret tafakkuri, maktabgachatarbiya yoshidagi bolalarning konkret tafakkuriga qaraganda, murakkabroq vamaazmunliroq bolib qoladi, ulardagi fikrlash jarayonlarining hammasi takomillasha boradi. Maktabda o'quvchi bola tobora murakkabroq narsalarni va o'zi idrok qilayotgan narsalarni hamda hodisalarnigina emas, balki shu bilan birga, tasavvur qilayotgan narsalar va hodisalarni ham bir-biriga taqqoslashni, analiz va sintez qilishni o'rganib oladi. Quyidagi jadvaldan ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv motivlarining oshishi va kitob o'qishga qiziqish orasida ham musbat bog'lanish aniqlandi ($r=0,37$; $p\leq 0,01$). Bolalarda o'quv motivatsiyasi qanchalik kuchli bo'lsa, kitob o'qishga qiziqish ham shunchalik kuchli bo'ladi. Kitob o'qishga qiziqish va kreativlik orasida ham ijobiy bog'lanish kuzatildi ($r=0,40$; $p\leq 0,01$). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida kitob o'qishga qiziqish qanchalik kuchli bo'lsa, ularda ijodiylik shunchalik kuchli bo'ladi. Ijodkorlik – inson faoliyatining turli holatlarida paydo bo'ladigan jarayondir. Qiziqish, ilhom, intilish ijodkor insonning ongida paydo bo'lishidan tortib, to namoyon bo'lishigacha bo'lgan jarayonni o'z ichiga oladi. Shaxsning ijodiy faoliyatiga ehtiyoji faoliyatda yangi, ilgari maqsad qilib qo'yilmagan bunyodkorlik intilishinibildiradi. Yuqorida keltirib o'tganimizdek, har bir shaxsning ijodkorlik fazilatlarishakllanishi aynan maktab ostonasidan boshlanadi. Zero-ki, maktabda turli salohiyatva qobiliyatga ega bo'lgan bolalar ta'lim oladi. Bolalardagi ijodiy faoliyatning harqanday kurtaklari ta'lim-tarbiyadan tashqarida, faoliyatdan tashqarida kamol topaolmaydi. Ta'lim-tarbiya jarayonida kitobxonlik, mustaqil fikrlash orqali bolalardayashirin iste'dodlarni yuzaga chiqarish, kichik maktab yoshidan boshlab o'zfaoliyatini namoyon qilishi uchun imkoniyat yaratish, ulardagi ijodkorlik qobiliyatirivojlantirish - kelajakda yuksak salohiyatli, ijtimoiy faol, o'tkir zehnlilik, kashfiyotchilik qobiliyatini namoyon eta oladigan raqobatbardosh kadrlarni voyagayetkazish garovi bo'lib hisoblanadi. Bolalarda kitob o'qishga qiziqish bilan ichki motivatsiya orasida ijobiy munosabat namoyon bo'ldi ($r=0,60$; $p\leq 0,01$). Ichki motivatsiya «ruh uchun» o'qishnitavsiflaydi. Bunday o'qishning asosiy mezonini zavq olishdir, kitob o'qish jarayoniningo'zi bolaga qiziq. Bunday o'qishning muhim tarkibiy qismi o'quvchining o'zi ijodi(tasvirlar, fikrlarning tug'ilishi, qahramon bilan identifikasiya qilish va boshqalar), ya'ni badiiy so'zga o'ziga xos tarzda javob berish qobiliyatidir. Bunday o'qish estetikva ichki yo'nalishga ega, lazzatlanish manbai sifatida kitobga ongli ehtiyoj namoyonbo'ladi. Albatta, tashqi va ichki motivlar bir nuqtada kesishmaydi, deb aytish qiyin. Shunday qilib, masalan, o'qish o'qituvchining topshirig'i (tashqi motivatsiya) nibajarib, bola maktab dasturidagi asarni o'qib zavqni yaxshi his qilishi mumkin(ichki motivatsiya). Bola kitob o'qish orqali nafaqat zavq oladi, balki rivojlanadi, dunyoni o'rganadi, madaniy jihatdan o'sib boradi (tashqi motivatsiya). Bundantashqari, har qanday yoshda to'g'ri tanlangan kitob terapevtik ta'sirga ega, ko'p aqliyfazilatlar va emosional intellektning rivojlanish manbaidir.

Bolalarda kitob o'qishga qiziqishi kuchli bolalardako'rgazmali obrazli tafakkur ham kuchli bo'lar ekan. Ko'rgazmali obrazli tafakkuryordamida o'qish tezligining rivojlanishi quyidagi olimlar tomonidan o'rganilgan: R. Arnxaym, D. Braun, Y. R. Valkman, G. I. Malixina va boshqalar. Ko'rgazmaliobrazli tafakkurdan foydalanmasdan tezda o'qishga o'rgatilgan bolalarningnatijalarini tadqiq etish, tez o'qish mexanik jarayon degan xulosaga olib keldi, natijada bola matn tarkibini eslay olmaydi. «Tez o'qish» atamasining ta'rifi va yodlangan ma'lumotlarning amaliy natijalari o'rtasida tafovut mavjud. Ko'rgazmali obrazli tafakkur - bu g'oyalar nuqtai nazaridan muammoli vaziyatni modellashtirish va hal qilishga asoslangan fikrlash tarzidir. Ko'rgazmali obrazli tafakkurni shakllantirish bosqichma-bosqich jarayondir. Matnni, o'quv materialini qayta hikoya qilish har bir insonning individual xususiyatidir va uni so'zma-so'z takrorlash mumkin emas, chunki muloqot jarayonida odam turli xil iboralardan foydalanadi. O'quv jarayonida ko'rgazmali obrazli tafakkurdan foydalanish (diagrammalar, chizmalar, grafiklar, eskizlar, hajmli modellar, xaritalar) qismlar va ob'yektlarning o'zaro bog'liqligini shakllantirishga yordam beradi, bolaga o'zningtovush tarkibini tahlil qilishni, qism va butunning bo'linishini, shuningdek atrofdagidunyoni yaxshiroq tushunishga imkon beradi. Boshlang'ich sinf

o'quvchilarida tafakkur va kreativlik orasida musbat bog'lanish aniqlandi ($r=0,22$; $p\leq 0,05$). Bolada tafakkur operatsiyalari qanchalik yuksak rivojlangan bolsa, ijodiylik ham shunchalik yuqori namoyon bo'ladi. Muammolarni hal qilish jarayonida tafakkur va ijodkorlikning o'zaro bog'liqligi jarayon va struktura kategoriyalari orqali asoslanadi. Tafakkur aloqa va faoliyat harakati kontekstida ko'rib chiqiladi, bu esa fikrlashni tavsiflashda uning ijodiy tabiatini hisobga olishga imkon beradi. Ijodkorlik fenomeni o'ziga xos fikrlashdan mavhum fikrlashga o'tish jarayonida refleksiya mexanizmlari bilan o'zaro bog'liq holda o'rganiladi. Tafakkur va ijodkorlik o'rtasidagi bog'liqlik topshiriqlarni hal qilishturlari nuqtai nazaridan belgilanadi va individual shaxslarning sub'yektiv qobiliyatlariga, ularning bilimlari va faoliyat konikmalariga bog'liq.

Kreativlik va o'quv motivi orasida ham ijobiy bog'lanishni kuzatdik ($r=0,25$; $p\leq 0,05$). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'qish motivi qanchalik kuchli bo'lsa, ularo'quv topshiriqlarini bajarishda shunchalik ko'p ijodiy yondashadilar. O'qishgaqiziqqan o'quvchilar o'qituvchi bergan topshiriqlarni o'ziga xos usul bilan, o'zgacha, original bajarishga harakat qiladilar. Zamonaviy maktab o'quvchi shaxsini hartomonlama rivojlantirishni ta'minlashi kerak va boshlang'ich maktab yoshi bolaning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirish uchun senzitiv davrdir, chunki maktabgacha bolalik davridan keyin bolaning dunyosi kengayadi, uning atrofida ijtimoiy makon kattalashadi, ko'plab voqealar, narsalar va hodisalarga qarash o'zgaradi, shu bilan bola dunyoga o'zining o'ziga xos qarashlariga ega bo'ladi. Ushbu davrda bolalarni o'qitish uchun ijobiy motivatsiyani shakllantirish imkoniyatini qo'ldan boy bermaslik juda muhimdir, bu nafaqat ta'lim olishning keyingi bosqichlarida ular ta'limining muvaffaqiyatini, balki shaxsni shakllantirishning barcha jarayonlarini rivojlantirish samaradorligini ham belgilaydi: kognitiv faoliyat, ijodkorlik, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiya, hissiy va ixtiyoriy soha va boshqalar.

Ichki motiv va o'quv motivi orasida ham ijobiy bog'lanishni kuzatdik ($r=0,24$; $p\leq 0,05$). Bolalarda ichki motiv qanchalik kuchli bo'lsa, o'quv motivi ham ularda shunchalik kuchli bo'ladi. Ichki motivatsiya shaxsiy qiziqish, qiziquvchanlik, qadriyatlarini o'z ichiga oladi. Bunday ichki motivatsiya tashqaridan rag'batlantirilmasa-da, bolaning qiziqishlarini mustahkamlaydi va ijodiy tafakkurini rivojlantiradi. O'z-o'zini determinasiya qilish nazariyasi ichki va tashqi motivlarning ta'sirini o'rganadi. O'z-o'zini determinasiya qilish nazariyasi va uning tarkibiy qismlarini taqqid etish ta'lim jarayonini shunday tashkil etish imkonini beradiki, o'quvchilarda kuchli motivatsiya hosil bo'lib, o'zlashtirishda yaxshi natijalar ko'rsatadilar. Kreativlik va ichki motiv orasida musbat bog'lanish aniqlandi ($r=0,30$; $p\leq 0,01$). Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ichki motivatsiya qanchalik kuchli bo'lsa, unda ijodiy yondashuv, topshiriqni hech kimnikiga o'xshamagan, original qilib bajarish istagi shunchalik kuchli bo'ladi. Kreativlik - bu potensial, shaxsning ichki resursi bo'lib, uning ijodiy namoyon bo'lishiga yordam beradigan ma'lum bir aqliy va shaxsiy fazilatlar to'plamini qamrab oladi. Kreativlik shaxsning ijodiy qobiliyatlari sifatida qaraladi; an'anaviy fikrlash shakllaridan chetga chiqadigan g'oyalarni yaratish qobiliyatidir.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida ko'rgazmali obrazli tafakkur va kreativlik orasida musbat bog'lanish aniqlandi ($r=0,22$; $p\leq 0,05$). Bolalarda ko'rgazmali obrazli tafakkur qanchalik kuchli shakllangan bo'lsa, ijodiylik ham shunchalik kuchli namoyon bo'ladi. Chunki bunday bolada ko'rgazmali obrazli tafakkur kuchli rivojlangan bo'lgani uchun, predmetlar orasida hech kim ko'rmagan bog'lanishlarni, aloqalarni topib, yangi mahsulot yaratishga harakat qilishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Качурин М. Г. Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках литературы: Книга для учителя. М.Г. Качурин. – М.: Просвещение, 1998. – 210 с.
2. Махмудов М.Х., Шокиров Т.Ш., Ниёзова Э.Н. Ахборот-кутубхона хизмати. Т.: «Ўқитувчи», 2007, 125 б. 101-б 103-б).
3. Мартынова Е. Н. Развитие интереса к чтению книг у детей в процессе обучения. Е. Н. Мартынова // Ярославский педагогический вестник. – 2015. – №. 5. – С. 28-33.
4. Рогожина И. В. Система учебных задач по литературному чтению как средство формирования читательской компетентности учеников 2–3 классов. И. В. Рогожина. - М.: Флинта, 2014. – 150 с.
5. Saimuratova M.B Bolalarda kitob o'qishga qiziqishni shakllantirishning psixologik xususiyatlari. Avtoref. diss..... ps. n. - T., 2023